

DOI: 10.31866/2617-7943.2.2.2019.188468

УДК 72:271.2-788(477-25)"166/17"

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ АНСАМБЛЕВОЇ ЗАБУДОВИ КИЄВО-ПЕЧЕРСЬКОЇ ЛАВРИ (2 ПОЛ. XVII – XVIII СТ.)

Оксана Чобітько

Старший науковий співробітник; e-mail: chobit_oks@ukr.net; ORCID: 0000-0002-8523-752X
Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник, Київ, Україна

Анотація

Мета дослідження – з'ясувати особливості формування ансамблевої забудови Києво-Печерської лаври у 2-й пол. XVII–XVIII ст. **Методи дослідження** базуються на використанні загальнонаукових та спеціальних методів, зокрема історичного методу при системному підході, коли ансамбль пам'яток як об'єкт вивчення розглядається у розвитку, а також порівняльний метод, аналіз і синтез. **Наукова новизна дослідження** полягає в тому, що комплексно проаналізовано розвиток мурованої забудови ансамблю Києво-Печерської лаври, виявлено його закономірності й особливості. **Висновки.** Для періоду 2-ї пол. XVII–XVIII ст. характерний прийом завершення храмами і монастирськими ансамблями верхніх кромек високих берегів річок. Цей варіант взаємодії архітектури, природного рельєфу і водних масивів є найбільш ефективним, оскільки такі компоненти природного ландшафту є найбільш виразними. В тих випадках, коли берег був високий, монастирський комплекс міг розвинути на кількох рівнях, терасовано. Церковна забудова розташовувалась на різних рівнях по всьому схилу крутого берега. При цьому найбільш значущі об'єкти – як-то Успенський собор, Велика дзвіниця лаври стояли на найвищій площині в оточенні не таких високих і не так пишно прикрашених храмів і корпусів, а інші храми і корпуси розташовувались нижче. Це забезпечувало певну православну церковну ієрархію: Успенський собор – Дім Божої Матері є унікальним храмом і за значенням для всього східного православ'я і для України як за історією, так і за архітектурою, тож кожний, хто під'їжджав до Києва з боку похилого лівого берега, одразу розумів, який храм в Лаврі є основним: це акцентувала і розташована поряд барокова багатоярусна дзвіниця, яка впродовж віків була найвищою будівлею Києва.

Ключові слова: ансамблева забудова; містобудівний аспект; православні монастирі; Києво-Печерська лавра

Вступ

Як свідчить історичний досвід, велика кількість визначних пам'яток архітектури зводилась з урахуванням природного середовища, а якщо мова йде про культурні будівлі доби Гетьманщини на землях Наддніпрянщини і Лівобережжя, то їх намагалися розташувати на найбільш мальовничих підвищених майданчиках,

з можливістю огляду з далекої відстані, а за наявності водних масивів – річок, озер, ставків – з включенням їх до загальної композиції (Вечерський, 2001). Типовим прикладом доби Гетьманщини стає храм чи монастирський ансамбль на високому березі річки чи на пагорбі над озером, в оточенні зелені, на певній відстані від фоновієї забудови. Ця ж традиція збереглася в храмовому будівництві і надалі.

Наприклад, на підвищених місцях були збудовані Софійський монастир, Андріївська церква, Трьохсвятительська церква, Михайлівський Золотоверхий монастир, Верхня і Нижня Лавра, Іонинський монастир, Видубицький монастир у Києві. Часто додатковим чинником розташування обителі була наявність в горах давніх печер.

Отже, часто монастир був офіційно заснований в добу Гетьманщини, а поселення на цьому місці чи печери затворників в горах могли існувати з давніх часів, що пояснювалось сукупністю сприятливих чинників: підвищене місце (забезпечення захисту і всебічного огляду – оборонна функція), наявність води (забезпечення водою, риборозведення, річковий транспорт – життєзабезпечення та торговельна функція), сприятливий клімат, ґрунти (сільськогосподарська функція). Як приклад можна навести розташування Михайлівського Золотоверхого монастиря, Верхньої і Нижньої Лаври, Видубицького монастиря (Івашко, 1997, с. 10-13).

Актуальність теми дослідження

У добу Гетьманщини розпочинається розквіт православ'я після років тривалого несприятливого уніатського панування. Значний розвиток монастирського будівництва в Наддніпрянщині мав поважні соціально-політичні передумови, головною з яких стало звільнення від національно-релігійного гніту та формування державності. Не менш важливими були й економічні передумови. В добу Гетьманщини аж до часів Катерини II, яка почала політику секуляризації – вилучення до державної скарбниці монастирських угідь – монастирі й храми були найбагатшими землевласниками, які мали орні землі, сади, городи, пасіки, озера та сінокоси. Тож економічна могутність монастирів дозволила перебудувати давні монастирі, які вже мали муровані споруди, та перебудувати давнішні монастирі, що були цілковито дерев'яними, на муровані.

З огляду на це, тема формування мурованої забудови на території Києво-Печерської лаври XVII–XVIII ст. становить для дослідження винятковий інтерес, оскільки це єдиний архітектурний ансамбль, об'єднаний унікальними пам'ятками, який не має аналогів в українській архітектурі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Серед останніх досліджень і публікацій з даної тематики слід виділити численні статті і монографії В. Вечерського, присвячені дослідженню архітектури й містобудування України доби Гетьманщини (2001), архітектурному пам'яткознавству (2003), узагальненню досліджень про формування монастирських ансамблів (2008),

історико-містобудівним дослідженням Києва (2011). Дослідженню барокової стилістики в сакральній архітектурі України присвячена праця Ю. Івашко (1997).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми

Дотепер в науковій літературі немає комплексного аналізу особливостей формування ансамблевої забудови Києво-Печерської лаври у 2-й пол. XVII–XVIII ст., тих закономірностей розвитку національного містобудування, які при цьому проявилися, а також унікальної специфіки, характерної саме для цього, найбільшого в Україні монастирського ансамблю.

Мета статті

З'ясувати проблематику формування ансамблевої забудови Києво-Печерської лаври у 2-й пол. XVII–XVIII ст.

Методи дослідження

Застосовано загальнонаукові та конкретно-наукові (спеціальні) методи дослідження, зокрема історичний метод при системному підході, коли ансамбль пам'яток як об'єкт вивчення розглядається у розвитку, а також порівняльний метод, спостереження, аналіз, узагальнення і синтез.

Виклад основного матеріалу

Характеристика містобудівного ансамблю Києво-Печерської лаври.

Як уже зазначалося, особливе місце серед ансамблів доби Гетьманщини займає Києво-Печерська лавра. Слід виявити періодизацію планувальної і композиційної структури цього комплексу. Містобудівна основа ансамблів Верхньої лаври, територій Ближніх та Дальніх печер, Печерського містечка з їх межами, реперними точками, планувально-просторовими зв'язками, що була визначена ще в попередні часи, зберігалась і в мазепинський період. Як і раніше, спостерігається чіткий функціональний розподіл території на житлову (містечко з торгом) і монастирську. Були закладені основи архітектурно-містобудівної своєрідності цієї території, основні шляхи, що зв'язували структурні частини комплексу між собою та з довкіллям.

Аналіз динаміки розвитку ансамблю Києво-Печерської лаври й Печерського містечка в цей час свідчить, по-перше, про активну зміну дерев'яних споруд кам'яними, по-друге – про високу насиченість території Печерська архітектурними домінантами, по-третє – про значні роботи з вдосконалення системи укріплень Печерська. Саме тоді сформувалися архітектурний ансамбль Києво-Печерського монастиря та системи укріплень Печерська, які по праву можна віднести до найбільших вагомих містобудівних заходів мазепинської доби. Найважливішу роль у цьому відігравали оборонні споруди. Як і всі інші православні монастирі, Києво-Печерський відігравав роль передміського укріплення і мав свої оборон-

ні укріплення, які на рубежі XVII–XVIII ст. зазнали докорінної перебудови. В цей період навколо нього було споруджено міцну кам'яну оборонну стіну з баштами і брамами, з надбрамними церквами. Будівництво здійснювалось між 1695 і 1706 роками. Північно-західний вал стіни будували не раніше 1697 року, оскільки на цій ділянці було знайдено цеглу, на якій, вказаний цей рік.

Провідна роль у формуванні архітектурного сприйняття монастиря належала головній брамі, що називалася Святою та розташовувалася в українських православних монастирях, залежно від містобудівної ситуації, переважно з заходу або півдня. Певний вплив на наступне планування монастиря справило влаштування ще одних воріт у північній частині оборонного муру.

До системи монастирського оборонного муру входить і Онуфріївська вежа-храм, що розташована на його східній ділянці. Вона являє собою одностовпну споруду без проїзду. Об'ємно-просторове рішення цієї споруди характерне для церковної будови: в плані це рівнокітний грецький хрест зі зрізаними кутами гілок – типовий для традиційних хрещатих храмів цього періоду. Первісно ця вежа, як і церква Всіх Святих, вірогідно, мала характерне для свого часу завершення – купол з главною, увінчаною хрестом (не збереглася). Цю главку ще можна побачити на іконографічних джерелах другої половини XVIII ст. Так, на кресленні 1780 р. з панорамою Києво-Печерського монастиря ця вежа зображена з бароковою главною на світловому барабані. Чотири гранчасті об'ємні вежі, що виростають з хреста плану, завершуються фронтонами.

Ще одна вежа з церквою в ім'я Преподобного Іоанна Кущника, патрона гетьманів І. Самойловича та І. Мазепи, зведена 1696 р. Конструкція цієї вежі-церкви являє собою два восьмерики один на одним, вкриті куполом, з фальшивим ліхтарем. Цю вежу зафіксував в 1744 р. В. Берхгольц.

Свята брама Києво-Печерського монастиря – Троїцька надбрамна церква, знаходиться в центрі західної частини оборонного муру. Зовнішній вигляд Троїцької надбрамної церкви під час реставрації, виконаної за часів Мазепи, зазнав певних змін.

Особливості містобудівних та архітектурно-будівельних традицій мазепинської доби.

Аналіз формування архітектурного ансамблю дає змогу прослідкувати світоглядні основи української культури дуже складної і яскравої мазепинської доби кінця XVII–XVIII ст., адже пам'ятки архітектури не гірше за писемні джерела розкривають особливості тогочасної української будівничої культури. Нижня хронологічна межа формування забудови Лаври за доби Гетьманщини визначена 1648 роком – початком Визвольної війни, наслідком якої стали суттєві зміни в архітектурі й містобудуванні. Верхня хронологічна межа визначена не 1765 роком – моментом ліквідації гетьманства згідно з указом імператриці Катерини II, а 1781 роком, коли Україну було поділено на губернії.

Протягом досить короткого часу на території Печерського монастиря з'явилося кілька важливих містобудівних об'єктів. Слід зазначити, що в основу вищезгаданого містоутворюючого процесу був покладений принцип просторово-структурної єдності міста і ландшафту. Збагачена будовою кам'яної огорожі з вежами й храмами – важливими архітектурними акцентами ансамблю, панорама Печерського монастиря набула яскравого мальовничого характеру.

Форма чернечого життя в Печерському монастирі на основі статуту св. Студита потребувала особливої території і певного функціонального зонування. Саме за вищезгаданою схемою побудовано його архітектурний ансамбль. Монастирські споруди розташовувались тут концентричними поясами. Центральне місце займав Успенський собор з первинним монастирським садом та джерелом, що уособлювали сакральні й рекреаційні функції. Тут же знаходилася і трапезна. В першому концентричному поясі відбувалася основна діяльність монастиря.

У другому поясі розташовувались келії, господарські будови, огорожа монастиря. Зовнішня стіна монастиря, окрім утилітарного, оборонного призначення, залишалася незмінно властивою монастирю формою традиційного, канонічного образу.

Оборонний мур навколо Лаври робив монастир схожим на місто, підкреслюючи його самодостатність, символізуючи межу двох світів – церковного й світського. Огорожа асоціювалася зі спасінням, з ізоляваністю від гріха. Монастирські стіни таким чином служили не тільки оборонній меті, а й символізували райську замкненість монастирського життя.

Як і інші православні монастирі, Києво-Печерський вирізнявся великою кількістю храмів. Але Успенський собор, що відігравав провідну роль в його ансамблі, домінував над рештою будівель за розмірами (об'єм і висота), місцем розташування (у центрі соборної площі) і своїм символічним значенням. Поставлений вільно на площі, цей храм, відповідно до містобудівних та ансамблевих принципів українського барокового православного храмобудування, мав «всефасадність» об'ємного вирішення. Як акцентуюча ланка композиції соборної площі, він розміщувався асиметрично щодо головної вісі, що створювало надзвичайно мальовничий ефект. Займаючи центральне положення в системі монастирської будови, храм визначав водночас напрям головних візуальних осей та орієнтацію Святих врат на вхід до нього.

Як і в усіх православних монастирських комплексах, другою після собору за важливістю спорудою була Трапезна. Вона асоціювалася з Тайною вечерею і мала містичний сенс, тому трактувалася не як утилітарна споруда, а функціонально, образно й композиційно тяжіла до соборного храму. Це значення Трапезної відображено у зведенні при ній особливого храму, монастирського розпорядку.

У Києво-Печерському монастирі комплекс будов, що належали до власне Трапезної (церква та кухня), розташовувалися в давньоруські часи з південно-західного боку від Успенського собору. Руїни цих споруд згадуються в 1584 р. Мартином Груневегом. Він же згадує «великий гарний будинок з дерева» – нову трапезну, де «зібралися ченці на свято» і куди Груневега запросили «на хліб і мед».

У 1638 р. в монастирі теж існували «Трапезна немала, церква тепла при ній на ім'я святих апостолів Петра і Павла», а поряд з ним «ворота до братніх кухонь і архимандричої так само кухні» з південного або південно-західного боку від Успенського собору.

На плані 1638 р. Трапезна являє собою прямокутну в плані споруду, завершену чотирма ступінчастими високими фронтонами, що прикривають торці високих двосхилих дахів, спрямованих упоперек довжини будівлі. Після того, як перестала функціонувати кам'яна давньоруська Трапезна, ці споруди тривалий час

були дерев'яними. Лише в часи гетьмана І. Самойловича були розпочаті роботи по їх заміні на кам'яні, що тривали досить довго і були завершені лише в 1694 р. Будівництво здійснювалося коштом київського міщанина Михайла Максимовича. На плані 1695 р. комплекс кам'яних споруд Трапезної показаний вже як завершений. Трапезна церква і палата, а також приміщення кухні були пошкоджені під час пожежі 1718 р., але їх швидко, судячи з повідомлення 1721 р. київському губернаторові, відремонтували.

Комплекс відбудованих споруд складався з трьох частин: невеликого храму в ім'я Святих апостолів Петра і Павла, великої прямокутної в плані двоповерхової трапезної зали із західного боку від неї і службових приміщень з кухнею – з південного. Ці споруди стояли відокремлено і лише пізніше, в 40-х рр. XVIII ст., до них був прибудований одноповерховий корпус парадної їдальні з буфетною та двома покаями.

Дзвіниця як містобудівна домінанта монастирського ансамблю.

Невід'ємним компонентом кожного православного монастирського комплексу була дзвіниця. Зазвичай, її споруджували над головною брамою або поблизу храму. У Києво-Печерському монастирі дзвіниці завжди розташовувалися неподалік від Успенського собору. В першій половині XVII ст. на Соборній площі біля західного фасаду головної церкви здіймалися дві дзвіниці, описані у свій час Павлом Алепським.

Щодо постановки дзвіниці у комплексі, відомо два принципових рішення:

1. Над головною брамою (Максаківський, Гамаліївський, київські Софійський, Видубицький і Михайлівський Золотоверхий монастир);
2. Поблизу соборної церкви (Києво-Печерська лавра, Козелецький Георгіївський монастир).

Однак, до середини XVIII ст. дзвіниці, будучи важливими вертикальними акцентами, не мали самостійної композиційної ролі, і завжди підпорядковувалися собору (Вечерський, 2001).

Дзвіниця була важливим вертикальним акцентом у монастирській забудові та відігравала в ній помітну композиційну роль. І все ж, як дзвіниці інших монастирів того часу, вона не перевищувала головний храм. Судячи із зображення дзвіниці на панорамі монастиря 1677 р. Афанасія Клирика та «Чертежа» 1695 р. І. Ушакова, її висота була нижче центральної бані Успенського собору і становила близько 40 м.

Під час пожежі 1687 р. дзвіниця, вірогідно, не була значно пошкоджена, але розпочатий наприкінці XVII ст. активний процес заміни дерев'яних монастирських споруд кам'яними не міг не зачепити таку важливу споруду, як головна дзвіниця. У гетьмана та керівництва монастиря з'явилось бажання побудувати нову кам'яну дзвіницю з урахуванням потреб та смаків того часу.

Ці роботи були доручені московському архітектору Д. В. Аксамитову, який тоді працював в Україні. Але заплановане будівництво кам'яної дзвіниці в часи гетьмана І. С. Мазепи реалізовано не було, Аксамитов встиг лише закласти фундамент, але незабаром після цього помер і лише у 1731 р. почалось зведення Великої лаврської дзвіниці архітектором Г. Шеделем, яке тривало до 1745 р. Вона гранчаста, чотириярусна, ордерної архітектури: перший ярус має рустовані стіни; наступні яруси акцентовані пучками колон, ордер яких візуально полегшується знизу вгору: від римо-доричного ордера до коринфського.

Допоміжні будівлі ансамблю монастиря і засоби озеленення монастирської території.

Західніше від комплексу Трапезної церкви та палати розташовувалися корпуси «архімандричих покоїв».

За архімандричими покоями у межах монастирської стіни навколо Верхньої Лаври знаходився сад архімандрита. Сад уявлявся в християнському світі раєм на землі, Едемом. Деревя, кущі й квіти в ньому мали символічне й алегоричне значення. Так, у монастирському саду кожна рослина та кожна деталь нагадувала про основи божественного домобудівництва, про християнські чесноти.

Сади епохи в естетичному плані підпорядковувалися архітектурі, що полягало, зокрема, в тому, що в садах будували опорні стіни терас, сходи, перила. Садівники дбали про те, щоб відкрити види на місцевість – з вікон, терас, майданчиків саду. Для цього стилю характерне прагнення створювати з зелених насаджень декорації, поєднувати їх непомітними переходами з архітектурою.

У південно-західній частині Соборної площі, як свідчать архівні документи, в кінці XVII ст. – на початку XVIII ст. знаходилась кам'яна келія квасоварів «з квасними погребями». В об'ємно-просторовій композиції Соборну площу на сході фланкував, замикаючи перспективу, що відкривалася від головної брами, комплекс споруд друкарні та пекарні. Неподалік від пекарні знаходилась лаврська друкарня.

Після будівництва монастирського муру та появи брами із церквою Всіх Святих у північному фронті огорожі поступово формується широка вулиця, що прямує на північ від Успенського собору, що отримала назву «економічної». Перспективу замикала церква Спаса на Берестові.

Висновки

Києво-Печерська лавра, як і кожен монастир, мала свою розпланувальну структуру, яка підпорядковувалась певним принципам. Це була упорядкована цілісність – символічна модель «Граду Божого». Соборна церква (собор) домінували над рештою будівель монастиря і за фізичними розмірами (об'єм і висота) і за духовним значенням (собор символічно трактувався як «земне небо», «око Боже», образ Гробу Господнього). Тому провідна композиційна роль собору мала зберігатися при всіх подальших перебудовах і розширеннях монастиря. Саме цим пояснюється розбудова монастирських соборів Княжої доби, здійснена у XVII–XVIII ст., і, перш за все, Успенського собору в Києво-Печерській лаврі.

Важливими складовими монастирських комплексів були вежі й оборонні башти (наріжні й середостінні), які мали крім оборонних, ще й господарські функції. До складу кожного монастиря входило чимало господарських і навіть виробничих споруд, які композиційно цілковито підпорядковувалися домінантам. Образ монастиря формував також сади, городи й цвинтарі в межах мурів, які теж мали певну богословську символіку.

Шпиталі в великих монастирях виділялись в окремі комплекси, що групувалися довкола шпитальної церкви, як це ми бачимо в Києво-Печерській лаврі (Микільська шпитальна церква).

Всі типи будівель розташовувалися в монастирі не мальовничо-хаотично, а строго закономірно. Ці закономірності підтверджуються при дослідженні усіх монастирських комплексів доби Гетьманщини. Характерним був прийом завершення храмами і монастирськими ансамблями верхніх кромки високих берегів річок. Цей варіант взаємодії архітектури, природного рельєфу і водних масивів є більш ефективним, оскільки такі компоненти природного ландшафту як урвища, схили пагорбів і гір, круті береги річок є найбільш виразними. Такими прикладами є будівлі Свято-Іонинського монастиря, Києво-Печерської лаври, Михайлівського Золотоверхого монастиря, Андріївська церква в Києві, будівлі Єлецького та Троїцького монастирів в Чернігові. В тих випадках, коли берег був високий, монастирський комплекс міг розвинути на кількох рівнях, терасовано. Церковна забудова могла розташовуватись на різних рівнях по всьому схилу крутого берега – як це видно на прикладі храмів і монастирських корпусів Києво-Печерської Лаври (Івашко, 1997, с. 10-13). При цьому найбільш значущі об'єкти – як-то Успенський собор, Велика дзвіниця Лаври стояли на найвищій площині в оточенні не таких високих і не так пишно прикрашених храмів і корпусів (Рис. 1), а інші храми і корпуси розташовувались нижче (Івашко, 1997, с. 13). Це забезпечувало певну православну церковну ієрархію: Успенський собор – Дім Божої Матері є унікальним храмом і за значенням для всього східного православ'я і для України, і за історією, і за архітектурою (Рис. 2), тож кожний, хто під'їжджав до Києва з боку похилого лівого берега, одразу розумів, який храм в Лаврі є основним: це акцентувала і розташована поряд барокова багатоярусна дзвіниця, яка впродовж віків була найвищою будівлею Києва (Вечерський, 2011).

Рис. 1. Дзвіниця як містобудівна домінанта монастирського ансамблю.
Фото О. Чобітько 2019 р.

Рис. 2. Успенський собор як акцентуюча ланка композиції соборної площі.
Фото О. Чобітько 2019 р.

І тут ми підходимо до головного протиріччя розміщення храмів в попередні віки: з одного боку, їх прагнули розмістити на найвищому місці, однак не враховували наявність зсувних процесів і ґрунтових вод, тому основною причиною аварійного

стану і пошкоджень, обвалу частин всіх храмів верхньої кромки правого берега р. Дніпро у Києві були просадки основ і фундаментів, замокання лесових ґрунтів і відтак поява тріщин.

Список посилань

- Вечерський, В. (2001). *Архітектурна й містобудівна спадщина доби Гетьманщини. Формування, дослідження, охорона* [Монографія]. Київ: Головкивархітектура: НДІТІАМ.
- Вечерський, В. (2003). *Спадщина містобудування України: Теорія і практика історико-містобудівних пам'яткоохоронних досліджень населених місць*. Київ: НДІТІАМ.
- Вечерський, В. (2008). *Українські монастирі*. Київ: Наш час.
- Вечерський, В. (Ред.). (2011). *Історико-містобудівні дослідження Києва*. Київ: Фенікс.
- Івашко, Ю. (1997). Стиль бароко в архітектурі українських церков. *Людина і світ*, 11-12, 10-15.

References

- Ivashko, Yu. (1997). Styl baroko v arkhitekturi ukrainskykh tserkov [Baroque style in the architecture of Ukrainian churches]. *Liudyna i svit*, 11-12, 10-15 [in Ukrainian].
- Vecherskyi, V. (2001). *Arkhitekturna i mistobudivna spadshchyna doby Hetmanshchyny. Formuvannia, doslidzhennia, okhorona* [Architectural and urban planning heritage of the Hetmanate. Formation, research, protection] [Monograph]. Kyiv: Holovkyivarkhitektura: NDITIAM [in Ukrainian].
- Vecherskyi, V. (2003). *Spadshchyna mistobuduvannia Ukrainy: Teoriia i praktyka istoryko-mistobudivnykh pamiatkoohoronnykh doslidzhen naselenykh mist* [The heritage of urban planning in Ukraine: Theory and practice of historical and urban development monuments of settlements]. Kyiv: NDITIAM [in Ukrainian].
- Vecherskyi, V. (2008). *Ukrainski monastyri* [Ukrainian monasteries]. Kyiv: Nash chas [in Ukrainian].
- Vecherskyi, V. (Ed.). (2011). *Istoryko-mistobudivni doslidzhennia Kyieva* [Historical-urban studies of Kiev]. Kyiv: Feniks [in Ukrainian].

PECULIARITIES OF THE ENSEMBLE CONSTRUCTION'S FORMATION OF THE KYIV-PECHERSK LAVRA (the 2ND HALF XVII-XVIII CENTURIES)

Oksana Chobitko

Senior Researcher; e-mail: chobit_oks@ukr.net; ORCID: 0000-0002-8523-752X
National Kyiv-Pechersk Historical and Cultural Preserve, Kyiv, Ukraine

Abstract

The aim of the study is to find out the peculiarities of the formation of the ensemble construction's formation of the Kyiv-Pechersk Lavra in the 2nd half XVIII–XVIII centuries. **The methodology** is based on the use of general and special methods, including the historical method in a systematic approach, when the ensemble of monuments as an object of study is considered in development, as well as a comparative method, analysis and synthesis. **The scientific novelty** of the study is that the development of the stone building of the Kyiv-Pechersk Lavra ensemble has been comprehensively analyzed, and its patterns and features have been identified. **The findings and conclusions of the study.** For the period of the 2nd floor. XVII–XVIII centuries a characteristic method was the completion of temples and monastery ensembles of the upper edges of the high riverbanks. This variant of interaction between architecture, natural terrain and water bodies was the most effective, because such components of the natural landscape were the most expressive. In cases where the riverbank was high, the monastery complex could develop on several levels, terraced. The church buildings were located at different levels along the slope of the steep bank. At the same time, the most significant objects – such as the Assumption Cathedral, the Great Bell Tower of the Lavra stood on the highest plane, surrounded by not so high and not so lavishly decorated churches and buildings, and other temples and buildings were located below. This provided a certain Orthodox hierarchy: the Assumption Cathedral – the Mother of God House is a unique temple and of significance for all the Eastern Orthodoxy and for Ukraine, both in history and architecture, so anyone who came to Kyiv from the side of the inclined left bank, immediately understood which temple in the Lavra was the main one: it was accentuated and located next to the baroque multi-tiered bell tower, which for centuries was the highest building in Kyiv.

Keywords: ensemble construction; town-planning aspect; Orthodox monasteries; Kyiv-Pechersk Lavra

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ АНСАМБЛЕВОЙ ЗАСТРОЙКИ КИЕВО-ПЕЧЕРСКОЙ ЛАВРЫ (2 ПОЛ. XVII – XVIII ВВ.)

Оксана Чобитько

Старший научный сотрудник; e-mail: chobit_oks@ukr.net; ORCID: 0000-0002-8523-752X
Национальный Киево-Печерский историко-культурный заповедник, Киев, Украина

Аннотация

Цель исследования – выяснить особенности формирования ансамблевой застройки Киево-Печерской лавры во 2-й пол. XVII–XVIII вв. **Методы исследования** основаны на использовании общенаучных и специальных методов, в частности исторического метода при системном подходе, когда ансамбль памятников как объект изучения рассматривается в развитии, а также сравнительный метод, анализ и синтез. **Научная новизна исследования** заключается в том, что комплексно проанализировано развитие каменной застройки ансамбля Киево-Печерской лавры, выявлены его закономерности и особенности. **Выводы.** Для периода 2-й пол. XVII–XVIII вв. характерный прием завершения храмами и монастырскими ансамблями верхних кромок высоких берегов рек. Этот вариант взаимодействия архитектуры, природного рельефа и водных массивов является наиболее эффективным, поскольку такие компоненты природного ландшафта наиболее выразительны. В тех случаях, когда берег был высокий, монастырский комплекс мог развиваться на нескольких уровнях, террасированно. Церковная застройка располагалась на разных уровнях по всему склону крутого берега. При этом, наиболее значимые объекты – как то Успенский собор, Большая колокольня Лавры стояли на самой верхней плоскости в окружении не таких высоких и не так пышно украшенных храмов и корпусов, а другие храмы и корпуса располагались ниже. Это обеспечивало определенную православную церковную иерархию: Успенский собор – Дом Божьей Матери является уникальным храмом и по значению для всего восточного православия и для Украины как по истории, так и по архитектуре, и каждый, кто подъезжал к Киеву со стороны наклонного левого берега, сразу понимал, какой храм в Лавре является основным: это акцентировала и расположенная рядом барочная многоярусная колокольня, которая на протяжении веков была самым высоким сооружением Киева.

Ключевые слова: ансамблевая застройка; градостроительный аспект; православные монастыри; Киево-Печерская лавра

This is an open access journal and all published articles are licensed under a Creative Commons «Attribution» 4.0.